
VERA IKONOMOVA

MOTIVACIJA I LIČNOST

U „Kulturi” broj 11/70. izašao je osvrt pod naslovom „Istraživanja motivacionog procesa” autora Velimira Filipovića. Osvrt je pisan sa ciljem da prikaže referate koji su izneseni na simpozijumu psihologa održanom u jesen 1970. u Sremskim Karlovcima. Tom prilikom pogrešno je iznesena teorija motivacije velikog savremenog psihologa — humaniste Abrahama Maslova.

Nesporazum Filipovića oko Maslova nastao je u ključnim tačkama koje čine suštinu Maslovljeve teorije¹⁾ i to usled nepoznavanja postulata njegove teorije motivacije, zanemarivanja njenih teorijskih zahteva i potpunog previđanja empirijskih činjenica na kojima se teorija zasniva.

Tekst kojim je Filipović prikazao Maslovljevu teoriju motivacije glasi: „Mora se, međutim, primetiti da *čvrsto određen hijerarhijski red* Maslovljevih potreba nije mnogo ubedljiv: fiziološke potrebe, pa sigurnost, pa ljubav, pa poštovanje, pa aktuelizacija ličnosti koju su dostigli samo takvi ljudi kao Ajnštajn, Betoven i sl. (!). — Trajno izgladnela osoba nikada neće nastojati — veli Maslov — da izgradi jedan vrli novi svet.” A siti ga izgrađuju, mani ga se, ugušismo se od vrlina! I zar svaki običan čovek ne može doživeti tu „aktuelizaciju” svoje ličnosti ako je kroz rad koji voli i intimni život kojim je lično zadovoljan uspešno ostvario svoje mogućnosti i sposobnosti?”

Budući da je Maslovljeva teorija motivacije veoma zapažena u stručnim krugovima, primenjivana i proveravana u mnogim istraživanjima, i do sada dala praktične rezultate — a istovremeno je veoma malo poznata kod nas (verovatno zato što Maslov kod nas još nije preveden), smatram potrebnim da ukratko prikažem ovu interesantnu

¹⁾ A. H. Maslow: *Motivation and Personality*, Harper and Brothers, New York, 1954. Svi citati u tekstu su iz ovog izvora.

teoriju i to kroz ona njena tri aspekta u kojima joj je Filipović, usled neadekvatne interpretacije, učinio nepravdu.

Da li je hijerarhijski red potreba ubedljiv?

Da li je hijerarhijski red potreba, kako ga prikazuje Maslov, dovoljno „ubedljiv”, to svakako ne zavisi od ličnih impresija čitaoca već od valjanosti postulata, tj. polaznih tačaka na kojima se on izvodi. U svom glavnom delu *Motivation and Personality* Maslov navodi 16 propozicija koje moraju biti, po njegovom mišljenju, inkorporirane u svaku zdravu terapiju motivacije (od kojih ćemo ovde neke spomenuti), kao i principe na osnovu kojih je izveo svoj hijerarhijski red potreba.

Pažljivom čitaocu Maslovljevih dela neće promaći činjenica da Maslov svoju teoriju zove teorijom *Ljudske* motivacije. Za razliku od mnogih autora, Maslov uviđa da model za proučavanje motivacionog ponašanja kod životinja, koji se svodi na ispitivanje situacije delovanja nekog nagona (gladi, žeđi, seksualnog nagona), nije dovoljan da bi se na njemu izgradila definitivna teorija motivacije kod čoveka. Ljudsko ponašanje je mnogo složenije. Postoji niz potreba koje se ne mogu fiziološki odrediti kao glad i seksualni nagon i ne mogu se somatski lokalizovati. Na primer, potreba za poštovanjem, potreba za sticanjem novca, i sl., kao specifično ljudske potrebe. Svakodnevno se susrećemo sa nizom naših želja, potreba, stremljenja, koje nam život čine bogatijim. Pa ipak, iako je naše ponašanje nesumnjivo mnogo raznovrsnije, ljudi se ne razlikuju u svojim osnovnim motivacijama toliko da njihovo ponašanje ne može biti klasifikovano po nekom kriterijumu, kao što se to na prvi pogled čini. Kada bi to samo bila jedna duga lista nagona i ponašanja, a zadatak naučnika samo da ih brižljivo popiše i zabeleži (kao što je i bilo pokušaja od strane nekih psihologa), ljudsko ponašanje, smatra Maslov, ne bi moglo ni teorijski ni praktično da se objasni. Mnogobrojne želje koje nam se javljaju u svakodnevnom životu najčešće su samo sredstva, a ne cilj sam. Kada izvršimo distinkciju između sredstava i ciljeva, postaje jasno da se ciljevi, kao krajnje i osnovne želje svih ljudskih bića, ni približno ne javljaju u tako velikom broju. Klasifikaciju ljudskih motiva treba zasnivati upravo na ovim, konačnim ciljevima. Prema tome, i svaka studija ljudske motivacije mora biti studija *krajnjih* ljudskih zahteva, že-

lja i potreba, — i ne sme se zasnivati samo na nagonima niti na motiviranom ponašanju.

Polazeći od ovog stanovišta, Maslov izdvaja pet grupa ciljeva po važnosti koju imaju po čovekovu egzistenciju, koje on naziva osnovnim potrebama: fiziološke potrebe; potrebe za sigurnošću, za zaštitom, za pažnjom; potrebe za ljubavlju, odnosno za udruživanjem i emotivnim odnosima; potrebe za poštovanjem, statusom i samopoštovanjem; i, najzad, potrebe za samorealizacijom i ispunjenjem onih svojevrsnih potencijala koji su specifični samo za ljudsku vrstu, za pojedinca.

Ove ljudske potrebe razvrstane su, u nivoima, po specifičnosti i poređane su, u hijerarhiji, prema važnosti koju imaju za opstanak organizma. Glavni princip organizacije motiva je, prema tome, aranžman potreba u hijerarhiji manjeg ili većeg prioriteta za egzistenciju i hijerarhiji potencije. Glavni dinamički princip koji oživljava ovu organizaciju ciljeva, tj. potreba jeste taj što su ciljevi tako međusobno povezani da se manje potentne potrebe javljaju onda kada su zadovoljene one koje su više potentne. Ova dva principa — princip organizacije i dinamički princip, pokazuju nam da je svaka potreba vezana za stanje zadovoljenja ili nezadovoljenja drugih potreba, što znači da se nikakva potreba ili nagon ne mogu tretirati izolovano već samo u sklopu celokupne ličnosti. Da bi se razumelo ponašanje čoveka, treba ga posmatrati ne parcijalno već u celini, ne statično već dinamički. (Ovde se susrećemo sa još jednim principom na kome počiva Maslovljeva teorija — princip integracije, tj. holistički princip.)

Kao početna tačka teorije motivacije uzimaju se tzv. fiziološke potrebe, tj. glad (i ovo je jedna od 16 Maslovljevih propozicija) — jer se ova potreba po značaju za održanje organizma nalazi na prvom mestu. Trajno nezadovoljenje ove potrebe dovodi do iscrpljenja i smrti organizma.

Sve dok su nezadovoljene, najniže potrebe dominiraju organizmom i potiskuju, „zatamnjuju” ostale, više potrebe. Štaviše, nezadovoljene potrebe organizuju sve ostale kapacitete u organizmu u svoju korist, tako da im ove služe i da u toj službi budu najefikasnije. (Na primer: gladan čovek *vidi* samo hranu, *misli* samo na hranu. On sve svoje konativne i kognitivne — znači više, intelektualne sposobnosti — organizuje tako kako bi na najlakši i najbrži način došao do hrane.)

Kada je jednom relativno zadovoljena, niža potreba dozvoljava sledećem, višem nizu potreba

u hijerarhiji da „izroni”, da dominira i da organizuje ličnost. Tako će ova ista ličnost sada, umesto da bude opsednuta glađu, želeti da zadovolji svoju potrebu za sigurnošću. Čim čovek više nije ugrožen u jednoj potrebi, javlja se i izvesna nezavisnost i omalovažavanje onih objekata ciljeva (u ovom slučaju hrane) i sredstava koji su doveli do zadovoljenja. Sada ga nova potreba opsega jače nego bilo koja druga i, istovremeno, javlja se nova zavisnost od objekata ciljeva koji su do tada bili zanemareni, kao i nova zavisnost od sredstava pomoću kojih se može doći do zadovoljenja ove nove potrebe. Javljaju se i promene u kognitivnim kapacitetima. Subjekt počinje da primećuje i želi stvari koje ranije nije primećivao, — i to traje sve dok i ova potreba ne bude relativno zadovoljena. Po istom principu javljaju se i drugi nizovi potreba u hijerarhiji, tj. potreba za ljubavlju, poštovanjem, samoaktuelizacijom. Ovi novi interesi za nove potrebe kao i sredstva za njihovo zadovoljavanje nisu samo novi već u izvesnom smislu — viši.

Da li je jedna potreba jača od druge, može se na više načina evidentirati i dokazati, a najbolje kada su obe potrebe frustrirane. Pojaviće se kao urgentna ona koja je jača (više potentna) i koja je važnija za opstanak organizma. „U tom smislu su fiziološke potrebe (koje su i same poredane u hijerarhiji) jače nego potrebe za sigurnošću, koje su opet jače nego potrebe za ljubavlju. Ove su jače nego potrebe za cenjenjem i samocenjenjem, a ove opet jače nego one idiosinkratske potrebe koje smo nazvali potrebe za samoaktuelizacijom.”

Treba dodati i to da specifično zadovoljenje potreba i njihova zasićenost dovodi i do specifičnih rezultata sa efektom na celokupnu ličnost. Na primer, zadovoljenje potrebe za sigurnošću donosi i specifično subjektivno osećanje sigurnosti a time i mirniji san, gubitak osećanja ugroženosti, veću smelost u akcijama, itd. To znači, kako kaže Maslov, da zadovoljenje potreba pomaže da se determiniše karakterna struktura ličnosti.

Ono što svakako treba naglasiti jeste da Maslov uvek govori o „relativnom” zadovoljavanju potrebe, što znači da ona nikada ne mora biti do kraja, u potpunosti zadovoljena da bi ustupila mesto drugoj, višoj. Drugim rečima, nivoi potreba su u međuzavisnosti i uzajamno se delimično prekrivaju — svaki nivo viših potreba javlja se pre nego što je nižim potrebama potpuno udovoljeno. Čovek živi stalno u situaciji da je svako područje potreba delimično nezado-

voljeno a delimično zadovoljeno. U stvari, većina ljudi svoj život prožive tako što ostaju na tome da više teže zadovoljenjima na nivou nižih potreba nego na nivou viših potreba. Sam Maslov, radi ilustracije daje ovakvu šemu prosečnog građanina: on je 85% zadovoljen u svojim fiziološkim potrebama, 70% zadovoljen u potrebama za sigurnošću, 50% u potrebama za ljubavlju, 40% u potrebama za poštovanjem i 10% u svojim potrebama za samoaktuelizaciju.

Još jedan dokaz za to da odnosi između potreba nisu do kraja kruti i šematski daje Maslov kada govori o onim specifičnim situacijama u životu ili o onim izuzetnim ličnostima kod kojih više potrebe mogu da „izrone” i da dominiraju ponašanjem i onda kada niže potrebe nisu zadovoljene. To su slučajevi onih ljudi koji sebe podvrgavaju posebnoj disciplini, svesno se odriču i guše neke svoje osnovne životne potrebe usled samopregora, samosavlađivanja, sublimacije, asketizma (kao što je život nekih umetnika, naučnika, i sl.), ili slučajevi gonjenja, prinudne izolacije (zatvorenici koji se bave intelektualnim radom), itd. Zanimljiva je jedna Maslovljeva napomena, koja je dobila svoju potvrdu u praksi; jedinka koja je u svom detinjstvu bila lišavana osnovnih životnih potreba, nije dobro pripremljena za ovakva kasnija lišavanja i sasvim će drugačije reagovati na sadašnja zadovoljenja nego jedinka koja nikada nije bila lišavana. Kasnija lišavanja mnogo bolje podnose upravo one jedinke kod kojih su te potrebe u ranijem životu bile redovno zadovoljavane.

Postoje, pored ovoga, još i neki patološki poremećaji hijerarhije potreba, o kojima Maslov u svojoj knjizi podrobnije govori. Opšti je zaključak taj da, iako je kod većine ljudi redosled u hijerarhiji postojan, on nije ni izbliza tako krut kao što se to na prvi pogled čini (kako se i Filipoviću učinilo). Tome doprinosi i činjenica da se u ponašanju većine ljudi ređe može naći jedan jedini sve-važeći motiv. Obično je to kombinacija različitih „količina” svih motivacija koje deluju simultano. Maslov daje sledeći primer: rad jednog naučnika nije motiviran samo ljubavlju već i radoznalošću, ne samo prestižom već i potrebom da zaradi novac, itd. Individua se, dakle, mora posmatrati kao integrisana, organizaciona celina. „Za osnov svake teorije motivacije treba da bude uzeta u obzir ličnost kao integrisana celokupnost organizma a ne samo kao zbir specifičnih, parcijalnih ili segmentiranih reakcija.” To je Maslovljev holistički princip — prvi u nizu od 16 koje navodi kao osnovne za svoju teoriju motivacije.

Osim navedenog reda „izbora” ili „preferencije”, kako kaže Maslov, po kome se osnovne potrebe

ređaju u hijerarhiji na osnovu principa relativne potencije, postoje još i druga određenja na koja se oslanjaju stvarne psihološke i operacionalne razlike između onih potreba koje se nazivaju „višim“ i onih nazvanih „nižim“. Maslov ih navodi sa ciljem da pokaže da organizam sam diktira hijerarhiju vrednosti, da nisu nastale po ukusu ili predrasudama ili intuiciji autora, najzad, da ih naučnik samo otkriva a ne i stvara.

Tako se redosled javljanja potreba objašnjava i filogenetskim, odnosno evolutivnim razvojem. Više potrebe su filogenetski mlađe, javljaju se na kasnijem stepenu filogenetskog razvoja. „Potrebu za hranom delimo sa svim živim bićima — kaže Maslov — potrebu za ljubavlju (možda) sa višim majmunima, ali potrebu za samoaktuelizacijom — ni sa kim!“ Što je jedna potreba na višem nivou, utoliko je specifičnije ljudska.

Više potrebe imaju i kasniji ontogenetski razvoj. „Svaka individua pri rođenju ispoljava fiziološke potrebe i, verovatno, u vrlo početnoj formi, potrebe za sigurnošću... Tek nakon nekoliko meseci dete pokazuje prve znake interpersonalnih veza i selektivna osećanja. Još kasnije možemo određenije videti podsticaje ka autonomiji, nezavisnosti, postignuću; poštovanje i cenjenje nečega što stoji izvan sigurnosti i roditeljske ljubavi.“

Ukoliko je jedna potreba viša utoliko je ona manje odlučujuća za samoodržanje organizma i utoliko njeno zadovoljenje može duže da se odgodi, a mogućnost da trajno iščezne veća je. „Više potrebe imaju manju sposobnost da dominiraju, da organizuju i u svoju službu stavljaju autonomne reakcije i druge kapacitete organizma. Lišavanje u višim potrebama ne proizvodi tako očajničke odbrambene reakcije kao što ih proizvodi lišavanje u nižim potrebama. Poštovanje je nevažan luksuz kada se uporedi sa hranom i sigurnošću.“

Pored ovih, Maslov navodi još 13 (ukupno 16) razlika između viših i nižih potreba koje uslovljavaju i određuju smisao hijerarhijskog reda potreba.

Postavljajući pitanje porekla, Maslov dolazi do zaključka da sve ljudske potrebe, od nižih do viših, imaju poreklo u instinktivnoj, životinjskoj prirodi čoveka. Prema tome, više potrebe nisu antagonističke nižim, već samo imaju kasniji ontološki razvoj, iako su od samog početka potencijalno uključene „u riznicu osnovne ljudske prirode.“

Ovakvim stanovištem Maslov se suprotstavlja onim gledištima prema kojima se više (duhovne) i niže (telesne) potrebe smatraju različitim po svojoj prirodi i u stalnom konfliktu za prevlast. Ako se kultura shvati kao ostvarenje viših ljudskih potreba i interesa, to ne znači — smatra Maslov — da je ona nužno inhibitor i frustrator nižih potreba. Krajnji cilj kulture i vaspitanja mora se, po Maslovu, sagledati kao „davanje unutarnjim biološkim tendencijama bolje šanse da se aktueliziraju”, a ne da se sputavaju, odriču, i potiskuju. Ovakvo Maslov razrešava staru teološku dilemu odvajanja tela od duha, anđela od đavola, višeg od nižeg — za šta „još niko nije našao efikasno rešenje”. „Više se razvija — piše Maslov — samo na osnovu nižeg, iako može, kada se učvrsti, da postane relativno nezavisno od nižeg. Održavanje života na nivou viših potreba i *relativno* nezavisno od zadovoljenja nižih potreba, moguće je, samo u smislu funkcionalne autonomije viših potreba.”

Značaj pojma „zadovoljena“ za Maslovljevu teoriju

Naše ponašanje motivisano je potragom za zadovoljenjem. Nezadovoljena potreba je snažan motivacioni pokretač i njeno izvršenje ponekad je urgentno nužno. Jednom zadovoljena, želja prestaje da dominira organizmom, dopuštajući time da „izrone” druge, više potrebe, tj. ciljevi kao motivatori ponašanja. Prema tome, zadovoljavanje i lišavanje su važni pojmovi u teoriji motivacije i njima se objašnjava mehanizam startovanja potreba.

Ispunjenjem ljudskih potreba, kaže Maslov, postignuto je psihološko zadovoljenje, a time i psihičko zdravlje — što je uslov za srećan i uspešan život. Nezadovoljene potrebe, pak, naročito ako takvo stanje duže potraje, postaju izvori tenzija, konflikata, frustracija. Nezadovoljan čovek ne može biti srećan i zdrav. Zbog toga je potraga za zadovoljavanjem osnovnih potreba ono što motiviše ljudsko ponašanje i vodi ga jednom harmoničnijem i uspešnijem životu.

Bez zadovoljenja ili pristupa zadovoljenju, individua ne bi mogla da živi. Ne treba ni pominjati da ljudi umiru ako nisu zadovoljene njihove potrebe za hranom i vodom. Možda je manje poznato da ljudi, a naročito deca, mogu umreti ako nisu zadovoljene njihove potrebe za ljubavlju, ako nisu voljeni. Što je jedna potreba na kasnijem ontogenetskom stepenu razvoja, posle-

dice od njenog lišavanja manje su drastične. Ipak, iako niko neće umreti zbog nezadovoljene potrebe za statusom u društvu, život bez nekog statusa, bez određenog mesta individue u društvu, prestaje da bude uspešan i psihičko zdravlje takvog čoveka poljuljano je. Tako osujećeni ljudi egzistiraju kao bolesne, ometene, zakržljale individue. Izvestan stepen ispunjenja potreba, zaključuje Maslov, neophodno je potreban za zdravo, kompletno i zadovoljavajuće prilagodavanje zahtevima života.

Ko je pažljivo čitao ove delove iz Maslovljevog teksta neće požuriti da (kao Filipović) optuži Maslova za mišljenje da samo siti ljudi izgrađuju „jedan vrli novi svet”. To je vulgarizacija svega onoga što je Maslov ikada napisao. Maslov pledira, ne za sitog već za srećnog i zdravog čoveka! Ne biti gladan — samo je prva, i jedna lestvica na tom putu.

O gladi kao motivacionom pokretaču Maslov govori samo onda kada želi da istakne specifične karakteristike ljudskog organizma kada njime dominira izvesna potreba. Glad je u tom smislu uzeta kao paradigma. Maslov pri tome ne govori o osobi koja je trenutno ili izvesno vreme gladna, već o *trajno* izgladneloj osobi. Evo šta on o tome između ostalog piše:

„Ako su nezadovoljene sve potrebe, pa stoga organizmom dominiraju fiziološke potrebe, sve druge mogu jednostavno prestati da postoje ili su potisnute u pozadinu. Ispravno je tada čitav organizam okarakterisati jednostavno kao gladan, jer je gotovo čitava svest zaokupljena gladu. Sve sposobnosti stavljene su u službu zadovoljenja gladi, i organizacija tih sposobnosti gotovo je potpuno određena jednom svrhom, svrhom zadovoljenja gladi. Receptori, efektori, inteligencija, pamćenje i navike, sve se jednostavno može definisati kao oružje za smirivanje gladi. Sposobnosti koje nisu korisne za tu svrhu umrtvljene su ili su potisnute u pozadinu. Potreba za pisanjem poezije, želja za nabavkom automobila, interesovanje za američku istoriju, želja za novim parom cipela, u krajnjim slučajevima se zaboravlja ili postaje od drugorazredne važnosti. Za čoveka koji je krajnje ili opasno gladan ne postoji drugo interesovanje izvan hrane. On sanja o hrani, priseća se hrane, misli na hranu, uzbuđuje se samo u vezi sa hranom, percipira samo hranu i želi samo hranu. Suptilnije determinante koje se obično stapaju sa fiziološkim nagonima, čak i u organizovanju prehrane, pića ili seksualnog ponašanja, mogu biti tako potpuno nadvladane da nam dopuštaju da ovog puta (ali *samo* ovog puta) govorimo o čistom nagonu

gladi u ponašanju vezanom za taj nagon sa jednim jedinim očiglednim ciljem olakšanja...".

Čitala sam ovaj pasus jer ponavlja poznatu Marksovu misao: „Ljudi pre svega moraju jesti, piti, stanovati, odevati se, pre nego što će moći da se bave politikom, naukom, umetnošću, religijom itd”.²⁾ Ili: „Za izgladnelog čoveka ne postoji čovečiji oblik hrane nego samo njeno apstraktno bivstvo hrane: ona bi mogla isto tako da stoji pred njim i u najsureovijem obliku, i ne može se reći po čemu bi se ovo hranjenje razlikovalo od životinjskoga. Brižan, materijalno bedan čovek nema smisla ni za najlepšu pozorišnu predstavu; trgovac mineralima vidi samo trgovačku vrednost a ne i lepotu osobine prirode minerala; on nema mineraloškog smisla; prema tome, bilo je potrebno opredmećivanje ljudskog bića i u teoretskom i u praktičnom pogledu kako bi se učinilo čovečnim čovečeje čuvstvo i kako bi se stvorio čovečji smisao koji odgovara čitavom bogatstvu čovečjeg i prirodnog bića”. (Karl Marks: „Ekonomsko-filozofski rukopisi”)

Ova Maslovljeva činjenica potvrđivala se bezbroj puta u situacijama krajnje oskudice u koncentracionim logorima za vreme rata. (Izvanredno je literarno obrađena kod Solženjicina u *Jedan dan Ivana Denisovića*.) U situaciji dužeg gladovanja na sličan način se ponašaju i nepismeni čovek i profesor univerziteta. Da je glad osnovna motivacija danas se zaboravlja, jer se ona bar u našoj civilizaciji, redovno zadovoljava. „Prosečan američki građanin oseća apetit, a ne glad, kada kaže: „Gladan sam”. On je kadar da doživi potpunu glad na život i smrt samo slučajno”. — piše Maslov.

Iz ovoga Maslov izvlači dalekosežne zaključke, teorijske i praktične. Čovekovo ponašanje u svakodnevnom životu ne može se sagledati u potpunosti ako se njegovi ciljevi i želje mere ponašanjem za vreme krajnje fiziološke oskudice. Zbog toga, ako se stanje gladi može uzeti kao model za ispitivanje ponašanja životinja, ipak ga ne treba uzeti kao primer za zaključivanje o ljudskoj motivisanosti. „Dokazano je — piše Maslov — da je svaki nagon koji se zasniva na somatskom i može se lokalizovati u telu, pre atipičan nego tipičan za ljudsku motivaciju.” U svakodnevnom životu našoj svesti su mnogo bliže želje za ljubavlju, prijateljima, za novim odelom, automobilom, visokim statusom u društvu, nego što smo svesni naše motivisanosti fiziološkim potrebama. U literaturi ove se potrebe zovu sekundarnim, tj. kulturnim, za

²⁾ Karl Marks — Fridrih Engels, *Rani radovi*, Zagreb, 1950.

razliku od primarnih, tj. fizioloških, i zanemarene su u istraživanjima motivacije. Međutim, one su za ljudsku motivaciju važnije i opštije. Tipičan nagon za čoveka u našem društvu, piše Maslov, sve manje je nagon koji je vezan za specifičnu, izolovanu, lokalizovanu bazu, a sve više to postaju potrebe koje se javljaju kao potrebe čitave ličnosti — kao potreba za ljubavlju ili potreba za novcem, na primer. „Sama kultura javlja se kao oruđe prilagođavanja, čija je jedna od glavnih funkcija svodenje fizioloških ekstremnih stanja na sve manju meru.”

Nesporazum oko termina „samoaktuelizacija“

Identifikujući pojam „samoaktuelizacija” sa pojmom „genije”, Filipović imputira Maslovu stav da je samoaktuelizacija stanje koje može da postigne samo mali broj ljudi, kao Ajnštajn, Beethoven, i sl. Ovakav stav daleko je od onoga što je Maslov stvarno rekao.

Po Maslovu svaki je čovek sposoban za samoaktuelizaciju. To nije samo jedan varijetet u distribuciji različitih stepena biološkog razvoja individue, već model ponašanja koji je ostvarljiv za svakog čoveka. Potreba za samoaktuelizacijom je, „...želja da se sve više postaje ono što neko jeste, da se postane sve što je neko sposoban da postigne.” Čovek ima potrebu da bude ono što jeste. „Ono što može da bude, on mora da bude.”

Pojmovi „samoaktuelizacija” i „genije” se kod Maslova dodiruju samo jednim svojim delom, ali ni u kom slučaju se ne poklapaju. Niko to ne može bolje iskazati do on sam:

„Morao sam da promenim svoje ideje o kreativnosti čim sam počeo da proučavam ljude koji su bili pozitivno zdravi, visoko evoluirali i zreli, samoaktuelizirani. Pre svega, morao sam da odbacim svoje stereotipno shvatanje da su zdravlje, genije, talenat i produktivnost, sinonimi. Veliki procenat mojih ispitanika, iako zdravi i kreativni, u smislu koji ću ja ovde opisati, nisu bili produktivni u običnom smislu reči, niti su posedovali veliki talenat ili genije, nisu bili ni poeti, kompozitori, izumitelji, umetnici ili kreativni intelektualci. Isto tako, bilo mi je jasno da neki od najvećih talenata čovečanstva nisu u stvari bili psihički zdravi ljudi, kao na primer Wagner, Van Gogh ili Byron. Neki su to bili a neki nisu, to je jasno. Ubrzo sam došao do

zaključka da veliki talenti ne samo što su bili manje-više nezavisni od valjanosti ili zdravlja karaktera, već i da mi o njima veoma malo znamo...

Štaviše, uskoro sam otkrio da i ja, kao i većina drugih ljudi, o kreativnosti razmišljam u smislu dela (proizvoda) i drugo, da sam nesvesno ograničio kreativnost na izvesne konvencionalne oblasti ljudskih nastojanja, nesvesno smatrajući da *svaki* umetnik, *svaki* poet, *svaki* kompozitor vodi kreativan život. Teoretičari, umetnici, naučnici, izumitelji, pisci, moraju biti kreativni. Niko drugi ne može biti. Nesvesno sam smatrao da je kreativnost prerogativ samo izvesnih profesija.

Ali ova su očekivanja oborili moji ispitanici. Na primer, jedna žena, neobrazovana i sirota, koja je svoje vreme provodila kao domaćica i majka, nije obavljala ni jednu od nabrojanih, konvencionalno kreativnih stvari, a bila je izvanredna kuvarica, majka, žena i domaćica. Sa malo novaca njen je dom uvek bio lep. Bila je savršena domaćica. Njena su jela bila — banketi. Njen ukus u tkaninama, srebru, staklu, grnčariji i nameštaju bio je nepogrešiv. U svim ovim oblastima bila je originalna, nova, ingeniozna, neočekivana, inventivna. Ja nisam mogao a da je ne nazovem kreativnom. Od nje, i drugih sličnih njoj, naučio sam da je jedna prvorazredno napravljena supa kreativnija nego drugorazredno slikarstvo, da, uopšte uzev, kuvanje ili roditeljstvo, ili ukrašavanje doma može da bude kreativno dok pesništvo to ne mora biti; ono može da bude nekreativno."

„Naučio sam — zaključuje Maslov — da reč „kreativno“ (kao i reč „estetsko“) primenjujem ne samo na proizvode već isto tako na ljude u jednom karakterološkom smislu, i na aktivnosti, proces, stavove. Štaviše, počeo sam da primenjujem reč „kreativno“ na mnoge produkte izvan standardnih i konvencionalno prihvaćenih poema, teorija, romana, eksperimenata ili slikarstva.

Posledica ovoga bila je ta da sam smatrao za neophodno da razlikujem „kreativnost specijalnog talenta“ („special talent creativeness“) od „kreativnosti samoaktueliziranja“ (self-aktuelizing creativeness), koja daleko više izvire direktno iz ličnosti i koja se mnogo više opaža u širim i običnim životnim situacijama, kao na primer, u jednoj vrsti humora. Ono se javlja kao tendencija da se sve radi kreativno, tj. da se vodi domaćinstvo, nastava, itd..."

Maslov veruje da je ljudska priroda „po prirodi” dobra. Stvar je samo u stepenu u kome je uspela da se ostvari. U tom smislu on odvaja psihički zdrave od bolesnih, i zdrave identifikuje sa postignutim stepenom samoaktuelizacije. Ono što čini ljude bolesnim jeste lišavanje u izvesnim zadovoljenjima potreba „...u istom smislu kao što su voda i aminokiseline i kalcijum potrebe”, — i njihovo odsustvo prouzrokuje bolest. Na osnovu svoje dugogodišnje kliničke prakse i rada na ispitivanju ličnosti, Maslov dolazi do zaključka da su većine neuroza nastale kao posledica nezadovoljenih želja za sigurnošću, za pripadanjem i identifikacijom, nedostatkom tešnjih veza u ljubavi, poštovanja i prestiža.

Čovek koji je uspeo da aktuelizuje svoje sposobnosti dostigao je, međutim, pun stepen psihološkog zdravlja. Zdravi su oni ljudi koji su bili u mogućnosti da ostvare svoju pravu prirodu, svoje biološke potencijale. Ovim Maslov jasno identifikuje pojam zdravlja sa pojmom samoaktuelizacije. (Jednom poglavlju u knjizi *Motivation and personality* Maslov je dao naslov „Self-Aktualizing People: a Study of Psychological Health”).

U stvari, kaže Maslov, kada se ponašate autentično, vi se ponašate dobro. Ali većina ljudi u našoj civilizaciji ne zna da bude autentična. Način na koji oni potiskuju svoje prave sposobnosti i vrednosti i potrebe „dovodi ih do lične katastrofe i do katastrofe po okolinu”. Naše društvo je bolesno.

Ali, nada nije izgubljena. Iako je samoaktuelizacija relativno postignuta „stanje događaja” samo kod malog broja ljudi, ona se može nazreti kod ostale većine kao neka nada, težnja, i čežnja, „nešto” priželjkivano ali još ne postignuto, što se projektivnim, kliničkim testovima može otkriti kao potencijal, iako retko kao otvoreno ponašanje. „Vrednosti samoaktuelizacije kao ciljevi postoje i realni su čak i ako još nisu aktuelizirani. Ljudsko biće simultano predstavlja i onog koji je, i onog kome on teži da bude.” Na ovaj način Maslov pokušava da razreši dihotomiju između „Biti” i „Postati” (Being and Becoming.)

Maslovljev „čovek koji se samoaktuelizira” (self-actualizing man) nije neko sasvim novo biće koje je on uveo u literaturu. U izvesnoj formi taj čovek poznat je još Platonu, Aristotelu, i bio je vodeći ideal u doba renesanse. Ničeov „nadčovek” i Marksov „čovek oslobođen otuđenja” veoma su bliski Maslovu. Sam Maslov navodi imena kao što su Goldstein, Rank, Jung, Hon-

rey, Fromm, May, i Rogers — kao nosioce ideje o samoaktuelizaciji. Ono što je kod Maslova novo to je: (1) pokušaj da „čovaka koji se samoaktuelizira” iz domena ideje i ideala izvede u svet postojećih ljudi i verifikuje kroz kliničku praksu, i da ideju „full humanes” odredi ne samo normama vrste (znači biološki) već psihološkom definicijom „koja se može opisati, meriti i katalogizirati”, (2) pokušaj da se „čovak koji se samoaktuelizira” objasni na osnovu jedne teorije motivacije, i (3) da na osnovu ove teorije postavi kriterije psihološkog zdravlja i bolesti.

TIPICI SOLDATI DELLA COMUNE. ESPLORATORI.
STAMPA A COLORI DI BERTALLI.